

Iliya — Ñeentel bi

Jaamkat

Jeff Pippenger

2023-10-01

Seede Yàlla bu Ilyaas mi tàmbalee la bi mu xamle ne du am taw muk, ludul ci kàdduem, diirub ñetti at ak genn-wàll.

Te Eliya waa Tishbit bi, mi bokk ci dëkkkat yu Gilead, neexal Ahab ne ko: Ni Boroom bi, Yàlla Israyil, miy dund te ma taxaw ci kanamam, di dund, at yii amul been ndoxum tēfli walla taw, ludul ci sama kàddu. 1 Kings 17:1.

Ñaari at ak genn boobu diirub ñetti at ak genn weer dañuy teewal jaar-jaaru Thyatira dale ca 538 ba 1798. Ci 1798, ci jeexital jamonoy wowu wu wowu, Eliya dafa woo Ahab ngir mu ñew Karmel. Yēgleb malaaka bu jēkk bi yēgle woon waxtuw atte Yàlla ca 22 Oktoobar 1844. Yēgleb malaaka bu jēkk bi mooyoon ndigal li ñu jox Ahab ngir mu woote mbooloom Israyil gépp ñew Karmel.

Noonu amoon na, bi Axaab gisee Eliya, Axaab ne ko: “Ndax yaay ki di sonal Israayil?” Mu tontu ne: “Man sonaluma Israayil; waaye yaw ak sa kër baay, ndaxte bàyyi ngeen ndigali Boroom bi, te topp ngeen Baalim yi. Léegi nag yónnee, dajaleel ma Israayil gépp ci tundu Karmel, ak yonent yi yu Baal ñeenti téeméeri ak juróom-fukk, ak yonent yi yu àll ba ñeenti téeméeri, ñi di lekk ci meesaay Yesabel.” Noonu Axaab yónnee ci ñi bokk ci Israayil ñépp, dajale yonent yi ci tundu Karmel. Eliya jēgēsi ca nit ña ñépp ne leen: “Ba kañ ngeen di taxaw ci diggante ñaari xalaat? Su Boroom bi mooy Yàlla, toppleen ko; waaye su Baal mooy Yàlla, toppleen ko.” Waaye nit ña tontuwuñu ko benn baat. 1 Buur yi 18:17–21.

Mbooloom Israyil gépp dafa dajeeloo ca Karmel ci jamono Eliya, te loolu it dafa doon misaal taarixu William Miller ba kerk yi ñett yu nekk ci Pexe bu ñetteelu Kàdduug Yàlla bi Revelaasiyon dajoo. Kērk ga njēkk a daw dugg ca mândiñ ma ca atum 538 ngir mu rēcc ci fitnay Jesabel, ni ko mēngaleel kerkug Tiyaatir, génna na ca mândiñ ma nekk njàngat gi waroon a jēfeek yēgleb Eliya, bi William Miller di ko mēngaleel. Noonu rab wu suuf wi ubbi na gémminam, te wonn mběj mi ñu yónnee woon ci kawam ngir fitnaal ko diiru junni ak ñaar téeméer ak juróom-benn-fukk at.

Suuf si dimbali jigéen ji, te suuf si ubbi gémminam, ba waccal ndox mu bare mi nago ga génne woon ci gémminam. Peeñug Yàlla 12:16.

Ci waxu yon réew” mooy jēf ju ay yeneen kilifa yiy sàkk yoon ak yiy àttekatam di ko def, te ci atum 1789, Etazini sampu woon kéyitu Yàlla bi mooy Constitution of the United States, noonu dafa aar sañ-sañ ak sa goreel yi war a nekk ngir jox aar ci fitna bi jóge ci buur yu Europe ak itam ci kerkatu Katolig gu dēddu woon dēgg.

« Waxu xeeu réew mooy jēfandikoo yoon-defukaayam ak àttekaayam. » The Great Controversy, 443.

Ci atum 1789, tuuti baata kàddu njëkkub partes profetig États-Unis yi ni buur gu juróom-benni ci kàddu yonent yi ci Biibël tàmbalee, mu waxoon ni xar, waaye ci yoonu Dibээр ba, dina wax ni nàg.

Noonu ma gis rab wu beneen di génñ ci suuf si; amoon na ñaari weñ yu mel ni xar, waaye dafa wax ni njaay. Peeñu Yoxaan 13:11.

Njëkk ak mujj baat ci suuf si ak njeexitalam, waxam la leen di màndarga. Ci atum 1798, Akab woo na Israayil gépp ci tundu Karmel, fa Eliya di joxe ab nattu ngir firndeel ñi fay seetaan ne Yàlla bu Ebrë yi walla yàlla bu Jesabel mooy Yàlla dëgg. Jesabel amoon na ñeent téeméeri ak juróom-fukk yonnent Baal ak ñeent téeméeri yonnent xar-kanam gi. Yàlla ju dëgër wul Baal, góor la woon, te yàlla ju dëgër wul Ashtarot jigéen la woon.

Ñaari wàlli naari feneen yeneenta yooyu dañuy tegtal booloo gi doxal diine ak réew mi, ndax ci yeneen waxi yeneenta, bu góor ak jigéen feeñee ànd, jigéen ji di tegtal mbooloom gëm-gëm, te góor gi di tegtal réew mi. Eliya dafa doon kenn ci juróom-ñaar téeméeri ak fukk fanweer benn, ba mu jàkkaarloo ak boole bu sellulul boobu diggante diine ak réew, ni ko Yàlla yu fen yu jigéen ak yu góor di tegtale, te itam ni ko séy Axaab ak Jesabel di tegtale. Nataalu Axaab ak Jesabel ci diine ak réew dafa tegtal yàqute ga ci bët bu Republicanism, te Baal ak Ashtarot dañuy tegtal yàqute ga ci bët bu Protestant.

Mbir mi mooy woon protestu Eliya ci diine ju yàqu ji Tiatir moomel ci Peeñu Yàlla, saar ñaareel bi. Eliya dafa doon mel ni ab Protestan, ndaxte benn tekkiinu baat bi “Protestan” mooy nit ku di proteste ci Room. Protestu Eliya mooy tegtal ab proteste ci booloo kanamug kërceek réew mi ame ci jëfandikoo bokk bu sellul, bi diggante réew mu yàqu ak kërce gu yàqu.

Waaye nag am naa ay juróom-ñaar yu ma la di jiiñ, ndaxte yaa ngi muñal jigéen jooju, Yeesabel, miy woowe boppam yonent bu jigéen, mu jàngale te nax sama jaam yi, ba ñu def njaaloo te lekk yu ñu saraxal xërëm yi. Te mayoon na ko xàjjaat ngir mu tuub seetamam; waaye tuubul. Xoolleen, dinaa ko sànni ci lal, te ñi di bëgg ak moom ci njaaloo, dinaa leen dugal ci metit gu mag, su ñu tuubeelewu ci seeni jëf. Peeñu 2:20–22.

Lekkal tegu na bataaxal bi ngay nangu, te bataaxal bu ñu saraxal ay xërëm moo tekki njàngale yi katolisim di yégle, moom sax di misaal gu wér gi ci jaamu xërëm yu ñaaw. Askanu Yàlla ca jamonoy Lëndëm ga dafa àgg ba nangu yoon yu bare ci njàngale yu pagaan yu katolisim, rawatina jaamu jant bi.

Njaay mi mooy mbokk gu jubulul, te ci waxi yonent yi mu ngi taxawal njariñu dëgg-dëgg gi Konstitusiyon bi tere, mooy booloo mbooloom kërceen ak nguur. Ahab nekkoon ci mbokk gu jubulul ak Jezebel, ndaxte ni mu nekke buur bu Israyil, warul woon a séy ak janq bu buur bu xeet yu dul Yàlla. Yeesu waxoon ne Yaxya Miy Sóobu mooy Eliya, te Yaxya itam dafa janoo ak benn mbokk gu bañ a sell, ba mu yedd Erodd ci li mu séy ak Erodiyaas, jabaru rakkam.

Ndax Erodda jàppoon na Yowaana, lënk ko te téj ko ca kaso ga ngir Eroddiyas, jabaru Filib, doom-ndeyjaamam. Ndaxte Yowaana waxoon na ko ne: “Yoon mayu la nga am ko.” Macë 14:3, 4

Jàngoro Eliya ak Akab ak Jesabel dafa misaale jëkk ci jàngoro Yaxya ak Erodd ak Eroodiyas, ndaxte ñaari jukkoo yooyu dañoo tegtaloon jukkoo gu ñàkk yoon ci diggante kilifaange ak nguur. Bennandoo, ñoom dañoo tegtal yéglebu Eliya bu ñaar-fukki junni ak ñeenti junni, yi di jëfandikoo ngir jàngoro baap-ukaat bi (Jesabel ak Eroodiyas), fukki buur yi di tegtal Mbooloom Xeeti Àddina si (Akab ak Erodd), ak Etazini bi di tegtal Yonent bu dëggul bi (yonent yu dëggul ya Karmel ak Salome, doom ju jigéen ju Eroodiyas).

Taxawu wax ku jëm ci yégle gi ca Karmel dafay boole aar gi Iliyas def ci Dastuuru Etaasini, mi sampu ci biiramam pexe bu jëme ci tasare diggante kër yàlla ak nguur gi.

Noonu, bi Ahab gis Yàlla ba jëli Eliya, Ahab ne ko: Ndax yaw yaa di ki jaxase Israayil? Mu tontu ne: Man jaxasuma Israayil; waaye yow ak kër sa baay, ndaxte ngeen bàyyi ndigali Boroom bi, te yow topp Baalim yi. 1 Buur ya 18:17, 18.

Sartu Ndeyjoor gi taxawal na ne ñaari geñ yu Republicanism ak Protestantism dinañu sax a weesoo ci seen biir. Waaye Peeñ mi xamle na ne, bu États-Unis ci mujj gi waxee ni dragon, dina ko def bu mboolooy kërceen yu wacc Yàlla yu États-Unis jëlée nguur ci seen loxo te booleeku ak nguur gu wacc Yàlla.

“Waaye lan mooy ‘nattub rab wi’? te nan la dees ko defare? Natt bi, rab bi am ñaari bakk yi mooy ko defar, te mooy nattub rab wi. Dees ko woote itam nattub rab wi. Kon nag, ngir xam naka la natt bi mel ak nan la dees ko defare, war nañu jàng jikko yu rab wi boppam—papas bi.

“Bi ñu tëraloon kërkrstaan gu jëkk gi ndax mu dëddu woon njubtey xibaar bu baax bi te nangu jëf ak aada yu bañ a xam Yàlla, mu réer Xel mi ak kàttanu Yàlla; te ngir mana noot xel ak yiw askan wi, mu seet ndimmalu kàttanu adina si. Li ci génñ mooy papaas bi, maanaam ab kërcees gu yor kàttanu réew mi te jëfandikoo ko ngir yokk ay mébétam bopp, rawatina ngir mbugal “ku jéng ci ngëm.” Ngir États-Unis man a defar nataalu rab wa, kàttanu diine bi war na noot nii nguug askan wi ba baatinu réew mi itam kërcees gi di ko jëfandikoo ngir matal ay mébétam bopp.” The Great Controversy, 443.

Eli at Tundu Karmel dafa melokaanu Millerit yi, te Millerit yi ñu samp leen ni yonent bu dëgg buy wuute ak ñi gannaaw gi génne woon ci suufu dooley Katolisism, waaye gannaaw ba ñu bañ a nangu leerug malaaka bu jëkk bi, ñu tànn dellu Room. Noonu, yégle malaaka bu ñaareel bi ci bëggu 1844 mooyoon ràññee mboolooy Protestaan yi ni doom-i Babilon, te Millerit yi ni bënn bés Protestaan bu dëgg bi.

Bi Yàlla génnee Israeelu yàgg ya ca njàqare Misra, te jaaral leen ci ndox yi géēju xonq bi, Mu tàmbalee ab jéego gu ñuy doxal ndànk-ndànk ci nattu, te loolu tàmbali woon ak nattu mannaa ju asamaan.

“Ci sunu leer gu bëti jamonoy yi weesoo. Jaar-jaarloo biy wax ni Israyil dañoo fàtte Yàlla, ñu denc ko ngir leeral sunu xel. Ci jamono jii Yàlla jox na loxoom ngir dajale ci moom askan wu jóge ci bépp réew, giir, ak làkk. Ci yëngu-yëngu ñëwug Almasi bi, liggéey na ngir ay màndargaam, ni mu ko liggéeyaloon Ban-Israyil yi ba muy jiite leen génne Misra. Ci mag aakimoo gu réy ga amoon ci 1844, ngëmug ay nitam dafa nattu, ni ngëmu Ibré yi nattuwoon ca

géeju xonq ba.” Testimonies, volume 8, 115, 116.

Yéene gu 22 Oktoobar 1844 jiital na ci am xam-xamu bérab bu sell bi nekk ci asamaan, te booba mu indil nattu bésu noflaay bi, ni nattu mana ma nekk woon bu njëkk ci toftalug fukki nattu yi ñu jëlal Israayil gu yàgg ga.

“Boroom bi ma may gëstu gu mel nii ci atum 1847, bi bokk yi dajaloo woon ca bésu Noflaay ba, ca Topsham, Maine.

“Nun nanu ay xel mu am solo ju yéeme. Te bi nu di ñaan, Xel mu Sell mi wàcc ci sunu kaw. Nu bégoon lool. Gannaaw ga, ma tàbbi ba ma fattaliku yëf yu àddina, te ma nekk kuñu ma ëmb ci peeñu ndamu Yàlla. Gis naa malaaka buy naaw bu gaaw jëm ci man. Mu yékkati ma ci saa si jële ma ci suuf si ba ca Dëkk bu Sell ba. Ca dëkk ba gis naa kër Yàlla gu sell, te dugg naa ci biir. Jàll naa ci bunt bu jiitu laata ma dikk ci jàngoro bu njëkk bi. Yékkatiñu jàngoro boobu, te dugg naa ca bérab bu sell ba. Foofa gis naa saraxalekat bu cuuraay bi, ak lampu ba ak juróom-ñaari làmp yi, ak taabal ba ñu teg mburu yi ñu wone ci kanam Yàlla. Gannaaw bi ma xoollee ndamu bérab bu sell ba, Yeesu yékkati na ñaareelu jàngoro bi, te dugg naa ca bérab bu gën a sell ba.”

«Ci Bérab bu Sell ba gëna sell, gis naa ab gaalukaay; te ca kawam ak ca wetam-yaaram wépp amoon na wurus wu gëna set. Ca beneen-bopp bu nekk ci gaalukaay bi nekkoon na ab kerub bu rafet, te ay laafam tàllaloon nañu ci kawam. Seen kanam jublu woon nañu ci seen diggante, te di xool suuf. Ca diggante malaaka yi amoon na ab ndab wurus bu ñuy taal cuuraay. Ca kaw gaalukaay bi, fa malaaka ya taxawoon, amoon na ndam lu xonq lool, lu mel ni gàngunaay gu Yàlla dëkk. Yeesu taxawoon na ca wet gaalukaay bi, te bu ñaanu gaayi sell ya yéeggee ci moom, cuuraay ga ca ndab ba di sax, te moo di yékkati seen ñaan ak saxu cuuraay ga jëbbal ko Baayam. Ci biir gaalukaay bi amoon na ndaaxtu wurus bu mana nekkoon, ak yaru Aaróon ga saxaloon, ak bant yu doj ya ñu ubbeeku woon ni téere. Yeesu ubbi na leen, te gis naa Fukk i Santaane yi bindees ca kawam ak baaraamu Yàlla. Ca benn bant ba amoon na ñeent, te ca beneen ba juróom-benn. Ñeent yi ci njëkk ba leer nañu gëna juróom-benn ya. Waaye ñeenteel bi, mooy santaane Sabat bi, leer na gënna ñoom ñépp; ndaxte Sabat bi taxees na ko ba ñu sàmm ko ngir màggal turu sellu Yàlla. Sabat bu sell bi meloon na lu tedd ndam—mbindi ndam wër ko bépp. Gis naa ne santaane Sabat bi dafa nekkul lu ñu daajoon ci bant ba. Su ko doon noonu, ñent yi des itam dañu leen daajoon; te kon man nanu a xàjjaat leen ñépp, ni nu man a xàjjaat ñeenteel bi. Gis naa ne Yàlla soppiwul Sabat bi, ndaxte moom du soppiku mukk. Waaye paap bi moo ko soppi, jële ko ca juróomeel bés ba dem ca njëkk bésu ayu-bis bi; ndaxte moom la waroon a soppi jamono ak yoon yi.» Early Writings, 32.

Bi Protestan yi génne ci Jamono yu Lëndëm ya ci 1798 te téere Daniel ubbeeku, juróomeel bu benneel nguur gi ci kàddu waxu Bibil bi, mooy rab suuf su ñaari geen yi ci Apokalips fukki ñett, tambalee na doxam ci jaar-jaaru waxu yonent yi. Protestans moññ nañ ko ci kër-gàdd bu sell bi ñuy wax Bibil bu Sell bi, te Républikanis moññ nañ ko ci kër-gàdd bu sell bi ñuy wax Konstitisón bi. Yàlla indiwoon na mbooloom ci màndiñ ma génne ci Jamono yu Lëndëm ya, waaye ni ko deme woon ak Israayil bu jëkk ba ci jamono ja ñuy jaam ci Misra, ndigal Sabat bi fàtteeku woon na. Naka la Israayil jállée Géej gu Xonq gi di dem ca joxe yoon wa ca Sinaay, noonu itam Israayil bu

bees bi jàll na Atlantig bi di dem ca 22 Oktoobar 1844, fa yoon wa di feeñaat. Boroom bi di naatakoonaat nit ñu muy dénkandikati yoonam, dénkandikati ay peeñam yu yonent, te ñu yeb mantleb Protestaŋs bi. Israayil bu jëkk ba joxees na ko ñaari xàjjaay yu fukki ndigal yi ngir nekk màndarga liggéeyam ngir doon dénkandikati yoonam, te Israayil bu bees bi joxees na ko ñaari xàjjaay Habakkuk ngir nekk màndarga liggéeyam ni dénkandikati Kàddoom gu yonent.

Israyil bu bees bi war na yóbbu ñaari kuréel yu ñaar yépp, bi muy jox àddina bi yégleb malaaka bu ñetteel bi, te mooy yégleb bi ñiy yëkkati mbubb mu Protestaŋ. Protestaŋ ga jóge ci Jamono ju Lëndëm ji nekkoon na ba noppiwul, ni Israyil bu yàgg ba noppiwul ba ñuy jàll Géej gu Xonq gi. Protestaŋ dafa waxoon ne baatam mooy Biibël ak Biibël rekk, waaye amoon na xam-xam bu matul ci Kàddu Yàlla ndax ay tééméeri at yu bari dafa lekk jàngale yu bañ a sell yu Katolig Room (mbir yu ñu saraxal ay xérëm). Yàlla defe woon ne Protestaŋ bu dëgg dina tegtal Kàddu Yàlla gépp, ni ko “yoon ak yonent yi” di firndeel, mooy ñaari kuréel yu ñaar yi tegtal liggéeyu askanu Yàlla ak teddungal Yàlla itam. Liggéeyu malaaka bu njëkk bi mooy woon indi nit ñu Protestaŋ ñu dëgg, ñuy ñi war a denc yoonam ak Kàddug waxam ci jamono yiy ñëw.

«Yàlla woo na mbooloom njàngalem ci jamono jii, ni Mu woo woon Israayil gu yàgg ga, ngir taxaw nekk leer ci suuf si. Jaarale ko ci rëccu dëgg gu mag gi, di yégleb malaaka bu njëkk bi, ñaareel bi, ak ñetteel bi, Mu weesu leen ci mboolem kërce yi ak ci àddina, ngir indi leen ci jege gu sell ci Moom. Def na leen ay way-dencukaay yoonam, te dénk na leen dëgg yu mag yu kàddug wax ci jamono jii. Ni kàddu yu sell ya ñu dénk woon Israayil gu yàgg ga, noonu itam yii mooy wóorug lu sell lu war a jottali àddina. Ñetti malaaka yi ci Peeñu gi 14 dañuy tegtal nit ñi nangu leeru yégle yi Yàlla te génn nekk ay ndawam ngir yégle artu bi ci bépp wet ak bépp xët wu suuf si.» Testimonies, volume 5, 455.

Art bi waru bi war ci ñi war a jébbal ci ñiñ ñu xamle ne ñoom ay dajaleekat ñaari kuréelu ñaari tabla yi, mooy moytu jàpp màndargay Katolisism. Bëgg-bëgg boobu dafa jëm ci dëgg yoonwuññu diggante Axaab ak Jéabel, te Eliya moo ko teewaloon ci tundu Karmel. Joxe ñaari tabla yu doj ya ca tundu Sinayi dafay misaal joxe ñaari tabla yu mbubb yi yu Habakkuk ci nettali at yi 1842 ba 1849. Ñaari tabla yu Habakkuk mooy màndarga diggante kóllëre gi nekk diggante Yàlla ak ñoom ñi di nitam yu Protestaa. Bàyyi walla weddi tabla yooyu dina mel ni Israayel gu yàgg a weddi yoonu Yàlla.

Millerit yi dugg ci Bérab bu Gëna Sell bi te jot leeru Sabbaat bi, waaye jéemantu nattu ga nekkoon na ba tey jeexul. Ci benn jamono boobu, wéru Républikanism bi doon jaar ci benn istor bu mel ni boobu. Te ñaari wéer yooyu ñépp dinañu ag ci ab xàjjaat bu mag ci seen doxandoo boole ci atum 1863.

Baatu Eliya bu Miller jébbaloon na ab sàfara gu màggat gu tuuti-tuuti, te li mu doon jéem mooy tabax bëñ Protestā bi; te ci benn benn waxtu jaar-jaarloo boobu, bëñ Réew mi it bokkoon ci ab yoonu yokkute gu politig gu tuuti-tuuti. Ñaari bëñ yi nekk nañu ci benn rab suuf bi, moo tax war nañu doxandoo ci benn ànd ak benn xel ci jaar-jaarlu bépp ci nettali rab suuf boobu.

Jëfandikook yu jëkk bu kawé ci waxu yoonu waxtaan wi ci geenuu suuf gi mooy jëfandikoo Dëkkandoo bi ngir mu duggé ci doxalinam atum 1789. Ci 1798, (waxtu mujj bi bi téreb Daniel

ubbeeku), geenuu suuf gi dina wax ngir yoon wu jëkk ni buur bu juróom-benniy ñaareel ci waxu yonent yi ci Biibël bi. 1798 mooy njálbéenu États-Unis niki buur bu juróom-benniy ñaareel ci waxu yonent yi ci Biibël bi, te wax gi amoon ci njálbéenu jaar-jaaram geenuu suuf gi ci 1798 dina nekk misaal bu mujj bi buur bu juróom-benniy ñaareel bi di waxaat, te waxtu woowu mooy lañu tegtal ni baatub njaay mi. Bu nu xool yoon yi geenuu Républicain bi jëllaloon ci États-Unis ci 1798, war nañu séentu gis ci ñoom misaalu yoon yi ñuy jëllale bopp ak yoonub Dibeer bi bu États-Unis waxee ni njaay. Bi nuy xool ñeenti yoon yii di ñëw, laajal sa bopp ndax ñeenti yoon yi ñu jëllaloon ci 1798 am nañu màndargay yonent buy Alpha ak Omega?

Ci atum 1798, États-Unis yi jállal ay yoon yu bare solo yu ñuy wax Alien and Sedition Acts. Yoon yooyu dafa doon ab tëralinu ñeenti yoon yu Kongree bu Federalist yi yoroon jállal, te Prezidaa John Adams, ñaareelu prezidaa États-Unis te miin na woon saa su nekkée njiitu-wuuteb George Washington, mooy sàkk seen doole ngir ñu doon yoon.

Yoonu Naturalization Act bi: Sàrt bii yokk na jamono bi ñuy laaj ngir ay góor-góorlu réew yu dëkk ñëw man a nekk ay citoyen yu États-Unis bi, jógé ci 5 at ba 14 at. Li mu gëna jëm ci mooy tere dooleb ñi ñëw réew mi bees, ñoo xam ne lu ci ëpp daan nañu sampook ak parti bi di ñaari waxtaan, Democratic-Republicans.

Yoonu Xaritu Nawle yi: Yoon wii may na woon prezident bi sañ-sañ dàq nit ñi nekkul ay citoyen te ñu gis leen ne ñooy jafe-jafe ci kaaraange Réewum Mbooloom Amerik bi ci jamono jàmm. Mu mayoon prezident bi itam mu tëj te dàq ku nekkul citoyen bu mu jàppe ne dafa wéradi.

Yoonu Noon yi ci Ay Nguur yu Doon Noon: Sàrt bii dafa taxawaloon ngir jàpp, téye, ak génne ci réew mi nit ñi bopp ci réew yi doon xare ak États-Unis. Ñu sàkk ko woon ni ab aar ci biir jawwu metti gi ci mujjantalu at yi 1790.

Sàrtu xëcc boobu di Sedition Act: Lii mooy bi gën a gëna jëfele ci yoonu Alien and Sedition Acts yi. Mu defoon ne dafa doon bàkkaar bu àtte publish “false, scandalous, and malicious” bindings ci kaw gouvernement bi walla ay kilifaam, ak coobare ba leen xas walla indi leen ci yedd gu bon. Ñi koy bañ dafañu ko gis ni muy ub watt wu jub ci sañ-sañ wax ak ci presse bi.

Yoonu Alien and Sedition dafa doon yu amee xalaat yu tar, te jur nañu coobare bu mag ci wet gu Democratic-Republicans, ñi gëm ne yoon yooyu daan naxal saxteefu yu njëkk ci Constitution bi te dañuy jublu ci seen parti politig. Ñoom wax nañu ne yoon yooyu dañoo weddi First Amendment bi, miy aar sañ-sañ wax ak sañ-sañ saas. Ci mujj, yoon yooyu am nañu wàll ci palug 1800, ba Thomas Jefferson ak Democratic-Republicans man a jëlee njiitu réew mi ak Congress, loolu tax aň far Sedition Act bi.

Parti Demokrat-Republikeen gi gëm ne yoon yii daan nax sañ-sañ yu mag yi Konstitusiyon di aar, te itam gëm nañu ne yoon yii dañoo jëm ci parti politig bi leen di weddi. Amul solo ne yoon yii dañoo leen dindi walla mujj a jeex ci kanam; Alfa ak Omega di wone mujj gi ak njálbéen ga. Ci jaar-jaar bu ñu sàkk yoon yii walla “wax” ko mu nekk yoon, parti Federalist bi dafa amoon bennoo buy ko weddi, bu ñuy wax Demokrat-Republikeen. Soppi-soppiyu parti Demokrat-Republikeen bi, ci mujj, moo jur parti Repiblikeen bi. Ab parti politig buy dajale boppam ci lu ëpp solo ci

taxawalug weddi jaamkat.

Taalifkat yi jàpp 1863 ni mooy diggu mbooloom xareb réew mi, xare bu sampu woon ci yëfandikoo jaam. 1863 itam mooy ab màndarga-jamono ngir yenn yeneen ñi doon jëkkërkat yu bees yu geesal bu Protestan bi, ñoom ñoo fekk ba noppi bañ ci yoon wu njëkk wa ci waxu jamono bu ñu jox Miller ci ndimbal malaaka yi (“jëntu juróom-ñaari yoon” bi nekk ci Leviticus 26). Ndax man na doon rekk ab tasare ju yomb ne waxu juróom-ñaari yoon bi dafa sukkandiku rekk ci yooni jaam yi ñu tëral ci saar wi jiitu ci Leviticus? “Rëcc” mi ñu xamle ci “juróom-ñaari yoon” bi mooyoon digeb ne bu ñu déggadi woon yoonu kóllëre yi nekk ci saar ba ñaar-fukk ak juróom, Israyil dina jeexal ay jaar-jaaram ci delluwaat ci jaam ga ñu ko génne woon ba mu tàmbalee doxam ci Gééj gu Xonq gi.

Diggante 1798 ba 1863, kureelu politig bu doon Democratic–Republican party jaar na ci ab yoon yu bari yu sellal walla yëngu-yëngu. Li dalee ci 1798, te rawatina dale ci 11 Ut 1840 ba àgg ci 1863, yëngu-yëngu Millerite bi itam jaar na ci ab yoon yu bari yu sellal ak yëngu-yëngu.

Parti Demokratik-Republeken bi, mi nekkoon benn ci ay partii politig yu njëkk yi ca Etazini, soppeekuwul ci yoon wu jub ci Parti République bu bees bi ni mu mel tey. Waaye dafa jaar ci ay coppite ak tasaar yu bari ci lu yàgg, ba mu jeexee ci sos ay partii politig yu wuutee bare, bala ngir Parti République feñ.

Paati Déemokraat-Repiblikan, bi ñuy boole ak turu Thomas Jefferson ak James Madison ci lu bari, ñu sos ko ca mujju at yu 18e siècle yi ngir tontu ci Paati Fédéralist bi. Déemokraat-Repiblikan yi daan faral di teg caw suñu xalaat ci jàngat bu jub ci Konstitisioŋ bi, sañ-sañi États yi, ak njariñi mbey-mi.

Waaye, ci atum 1820 yi, Parti Democratic-Republican bi tambalee taxaw ay xaaj yu aju ci gox ak ci yeneeni xalaat yu politico. Xaaj gu gën a mag gi amoon na durante jamono ji ñuy wax Era of Good Feelings (1817–1825), bi amul woon benn jàppale bu dëgër ci biir ay nit ñi di weddi nguurug James Monroe. Jamono jooju bu dal te neex ci politig bi moo yokkute woon suuxatug Parti Democratic-Republican bi. Ci mujj, parti bi xaajoo na ci ay wàll yu bare te soppeeku ci yeneen kurél yu politig yii di topp:

Paarti Demokaraat: Toppandikukat Andrew Jackson, mi doon nekk ñaareelu juróom-ñaareelu President bu réew mi ci atum 1829, ñoo sos Paarti Demokaraat. Demokaraat yu Jackson doon taxawal ñu am doole ci kàddug njëwriñ gu mag gi, yaatal nguur gi jëm penku sowwu réew mi, ak yaatal sañ-sañu wote ngir góor yu weex yi.

Parti Républicain National : Parti bii sos na ci tontu nguurug Andrew Jackson, te gannaaw gi mu booloo ak yeneen mbooloo yi doon weddi Jackson, ba nekk Parti Whig. Républicains Nationaux yi, ci anam gu yaatu, dañoo gën a taxawu nguur gu dëgër gu fédéral ak yokkute ekonomig.

Bokk bi di daan Màggat yi: Lii mooy woon ab bokk gu politig gu yàggul, gu feeñ ci at yi 1820, te lu ëpp moo juddoo ci njàqare yu jëm ci dooley mbokk mu nëbbëku bu Màggat yi. Dafa boole woon yenn ñi nekkoon ci bokk yi démb yu Democratic-Republican.

Parti Whig: Ñu sos ko ci at yu 1830 yi, te Whig yi boole woon ñi doon ay former National Republicans, Anti-Masons, ak yeneen kureel yu weddi. Li leen firndeel mooy seeni weddi politik yu Jacksonian yi, seeni dooleel nguuru fédéral bu am kàttan, ak seeni yëngu ngir yokk indistri ak yokkute koom-koom.

Parti Réewum Réewkat bu jamono bii, ñu sos ko ci at yu 1850 yi ngir tontu bu jub ci jafe-jafe yu mbooloo yi di yokk ci diggante xaaj yi ngir mbirum jaam. Mu mbooloo woon ay Whigs yu njëkk, ay Democrats yu bañ jaam, ñi bokkoon ci Free Soil Party, ak ñeneen ñi daan weddi yaatalug jaam ci suuf yu bees yi. Jëfandikukat bu njëkk bu Parti Réewum Réewkat ci njiitu réew mooy John C. Fremont, te moom dafa daw ci palatinu 1856; te jëfandikukat bu njëkk bi mu amoon ndam mooy Abraham Lincoln, mi ñu tànn ci 1860. Kon nag, Parti Réewum Réewkat feeñ na ci boppam, wuute ak cosaanu Democratic-Republican, te am na yoonam bu ñu ràññee ci jaar-jaaru politig Amerig.

Ci atum 1860, parti Républiquein tann nañu seen njëkk président. Moo doon ci kaw benn booleb partii politig yi doon a weddi jaamkat. Ci atum 1863, Emancipation Proclamation bi “wax” ba jaamkat nekkatul. Ci atum 1863, bëñ Républiquein bi, bi jamono jooju doon teewaloo ci parti Républiquein bi, “wax” ba jaamkat nekkatul, fekk bëñ Protestant bi noppi doon yëngu-yëngu te mu nekk Kërceen Seventh-day Adventist. Yëngu-yëngu Millerites yi ci yoon ak ci anam u ofis dafa jeex ci weeru Mee 1863, te ci at moomu, giñu Musa, waxu-jáll bi ci mbirum jaamkat, dañu ko bañ. Ku am nopp, na dégg.

Ci jamono jii, man na am solo lu gàtt ngir joxe ab seetlu bu gàtt ci “giñu Musaa” bi yonent bi Dañeel tudde noonu.

Waaw, banne Israyil bépp bàyyi na sa yoon, te dëddu woon ngir bañ a dégg sa baat; moo tax musiba gi ñu rëbb ci nun, ak ngiñ ga ñu bind ci yoonu Musaa, jaamub Yàlla, ndaxte nu bàkkaar nañu ci moom. Daniel 9:11.

William Miller, mi Gabriel ak yeneen malaaka yi doon gindee ngir muy jàng Kàddug Yàlla, ñu jiitu ko njëkk ci “juróom-ñaari yoon” yi nekk ci Levitik ñaar-fukk ak juróom-benn. Seedeem Miller mooy ne ci njàngum Biibël bi, mu tàmbaalee ci téereb Njěñ, te kon lu bir la ne jot na Levitik lu jëkk balaa muy agsi ci ñaari junni ak ñeent téeméeri at yi nekk ci Daniel saar ñetteel ak bennoo fukk ak ñeent. Moo doon jëfandikoo rekk Biibël bi ak ab concordance bu Cruden.

Concordance bu Cruden amul benn xët yu jëm ci baat yi ci Ebrë ak Gereg yi ñu teg ca kanam ngir tekki leen ci angale bu King James Bible. Miller dafa jàppoon ne “konteks” bu xaaj bi mu doon jàng moo wara gindi xam-xamam ci benn baat walla ci benn xaaj bu Mbind mi sell. Bu jëm ci xam-xamam ci “juróom-ñaari waxtu,” lu yomb la gis ne konteks bi “juróom-ñaari waxtu” yi nekk ci xaaj ba ñent-fukk ak juróom-benn ci Levitikus mooy xaaj ba ñent-fukk ak juróom ci.

Saar ñaar-fukk ak juróom-benn bi day tekki noflaay suuf si, Jubilee bi ak sàrt yi jëm ci jaam. Sàrt yi nekk ci saaru ñaar-fukk ak juróom-benn bokk nañu ci “yoonu Musaa, surga Yàlla,” bi di jur barke bu nit déggal ko, ak “rén” bu nit weddi ko. Ci saaru ñaar-fukk ak juróom-ñaar, rén mi ñuy wax “juróom-ñaari yoon” méngoo na ak ñaari junni ak juróom-ñaar téeméer ak ñaar-fukk at, te ñu koy wone ci leer ci biir jumptukaayu sàrt yi jëm ci noflaay suuf si ak doxalini jaam. Ci saaru

ñaar-fukk ak juróom-ñaar, mbugal mi ñu koy wax “xuloo sama kóllère.”

Kon man naa, dinaa dox ak yeen ci lu juuyoo ak yeen, te dinaa leen mbugal ba juróom-ñaari yoon ngir seeni bàkkaar. Te dinaa indi ci yéen sabar, buy fey ayib samay kóllère; bu ngeen dajale seen bopp ci biir seeni dëkk, dinaa yónnee ci seen biir mbas mi réy; te dees na leen jébbal ci loxo noon bi. Léwítik 26:24, 25.

Ci biir bi, “kóllère” bi Yàlla ame “xuloo” ci mooy kóllère giñoon woon ba noppi ci wet gu ñaar-fukk ak juróom. Mbugal mi ñu wax ne mooy juróom-ñaar yoon mooy “xuloo” bu “kóllère” Yàlla, te “rëbb” bi ci taq mooy ne Israayil dinañu “jébbal leen ci loxo” seeni noon, te bu ñu nekkee ci suufu noon yi, (ni Danyeel nekke woon,) Israayil dinañu nekk jaami seeni noon.

Ba Muusaa bindee Sarax Lawwii ñaar-fukk ak juróom-benn, Israeel bu njëkk ba pare woon a génñ ci jaamug Misra, te doxalin yi aju ci jaamug yi ñu feeñal ci saar ñaar-fukk ak juróom-ñent dinañu indi benn barke walla benn rëbb. Israeel bu njëkk masul woon di topp yooni Jubile, te ci mujj nguur gi ci bëj-gànnaru ak gi ci bëj-saalum ñépp tasaarooñu “juróom-ñaar yoon” ngir matal li Daaniyel tudde “rëbbu Muusaa.”

Diggante kóllère bi nek Yàlla ak Israyil, bi tàmbalee woon ak seen jaam-jàam ca Misra, jeex na ak seen jaam-jàam ca Asiri ak Babilon. “Juróom-ñaar ñetti yoon” yi ci kaw nguur gu bëj-gànnar ga jeex nañu ci 1798, te “juróom-ñaar ñetti yoon” yi ci kaw nguur gu bëj-saalum ga jeex nañu ci 1844. Fu ñu tàmbalee ñaari jamono yi di juróom-ñaar ñetti yoon, bindees na ko ci Esayi saraxle 7, ak ab waxu Yonent bu juróom-benn fukk ak juróom-ñett at, bi Esayi yéglee Buur Ahasu gu Yuda ci 742 bala Krista.

Ndax boppu Siri mooy Damas, te boppu Damas mooy Resin; te ci biir juróom-benn fukki at ak juróom att, Efrayim dinañu ko damm ba mu bañ a nekk xeet. Te boppu Efrayim mooy Samari, te boppu Samari mooy doomu Remalya. Su ngeen gëmul, fés na ne du ngeen sax. Esayi 7:8, 9.

Esayi waxoon na ne “ci biir” juróom-benn-fukk ak juróom-ñaari at, dale ci waxtu wi ñu joxee waxu kàddug yégle bi ci 742 BC, nguur gu bëj-gànnaw gi dina tas. Fukk ak juróom-ñent at gannaaw loolu, ci 723 BC, buur bu Asiri jël nguur gu bëj-gànnaw gu Israyil jaamloo ko, te ñeent-fukk ak juróom-benn at gannaaw loolu, buur bu Babilon jël nguur gu bëj-saalum gu Yuda jaamloo ko ci 677 BC. Kàddug yégle bu juróom-benn-fukk ak juróom-ñaari at bi juróom-benn waxtuw jaar-jáll yu am solo ci jaar-jaaru bindu taarix. Bi njëkk mooy 742 BC, ba ñu yéglee wax ji. Fukk ak juróom-ñent at gannaaw loolu, ci 723 BC, waa Asiri jël nguur gu bëj-gànnaw gi jaamloo ko. Ñeent-fukk ak juróom-benn at gannaaw loolu, ci 677 BC, waa Babilon jël nguur gu bëj-saalum gi jaamloo ko. Noonu it, ñetti junni ak ñaar téeméer ak ñaar-fukk at yu njëkk, yi tàmbalee ci 723 BC, jeex nañu ci 1798. Te ci 1844 la ñetti junni ak ñaar téeméer ak ñaar-fukk at yi tàmbalee ci 677 BC matala. Dale ci 1844, waxu kàddug yégle bi yokk na fukk ak juróom-ñent at ba 1863 ngir mottali bépp kërug waxu yégle bi; ndaxte bi Alpha ak Omega sampoo fukk ak juróom-ñent at ngir tàmbali kërug waxu yégle bi, war na itam am fukk ak juróom-ñent at ngir ag jeexitam.

Benn Israayil gu jëkk gi Yàlla musaloon na leen ci jaamug Misra, te ndax bañ dégg, nguur gu bëj-gànnar ak gu bëj-saalum ñoom ñaar dellu nañu ca jaam ga. Kàddug waxu yonent yi wéy nañu

jële ci jaar-jaaru waxu yonent bu benn Israayil gu mag ga, te muñ a dëgg-dëgg, ba agsi ci Israayil gu xel bu jamono jii; te ci loolu wàcc, mbir mi di doxal yépp waymark yu waxu yonent yi mooy jaam.

Yonent bu nekk ci Esayi Saar 7, Esayi joxe ko buur bu bon bi, Akas, ci atum 742 ba Jesus juddu, ba ñuy xamle ne am na woon ab xareb biir réew bu jëm ci diggante bëj-gànnar ak bëj-saalum. Nguru Akas, gi nekk ci bëj-saalum, mooyoon dëkk bu tedd, bu màgg, biir Israayil gu yàgg ga. Ci atum 1798, suuf su tedd, su espiriteel, si yonent yu Biibël wax, tàmbalee nguur ni juróomeel benne nguur gi yonent yu Biibël wax. Bi juróom-ñaari jamono yi ñu dogal woon ci kaw suuf su tedd su dëgg si jeexee ci 1844, amoon na, ni ci jaar-jaaroo buur Akas, ab xareb biir réew bu doon ñëw. Ba ci 1844, jàq-jàqi partis yu politig, yi doon tasaaroo te di def àlliance, dafa agsi woon ba mu nekk lu bëgg-a mat ci ñaari xeet yu xel yu politig. Ci mbirum jaamkat, Demokaraat yi dañoo bokk ci ñi faral di ànd ak jaamkat, te Repiblikaan yi dañoo bokk ci ñi bëggul jaamkat. Diggante 1798 ak tambali xareb biir réew bi ci 1860, jëfandikoo bi jëm ci sos ñaari xeet yu partis yu politig dafa agsi woon ci taxawaayam.

Akaas dafa doon suuf bu mag ci yoon wu dëgg te moo tax mu mel ni suuf bu mag bu xelum. Jaar-jaaru Akaas dafay mel ni jaar-jaaru yonent gi, fu ñu yégle woon waxu yonent gi ci 742 BC, moo tax mu mel ni jaar-jaaru bi waxu yonent gi jeexe. Ci tàmbali taarix bi, nguur gu bëj-gànnar, gu ñu tabaxee ci fukki xeet, dafa tasoon boppam ci yeneen ñaari xeet ya ngir wone bañ ci nguur gi Yàlla sampoon ci ñaari xeet yu bëj-saalum ya. Fukki xeet yu bëj-gànnar ya dafañu sosoon benn mbooloom bokk ak Siri, te loolu dafay mel ni boole bu nekk diggante mbooloom bëj-saalum ak doole ju ñu tegtal ci misaal ci turu Siri.

Ab tēnk bii day wone ne juróom-ñaari yoon yi ci Lawi 26 ay diggante la ci kóllère, buy teg ci kanam bénn barke ngir topp ak dëgg, walla “mbooleem musiba” bu jaamukaay ngir moytoo. Nguuru bëj-gànnaw ak nguuru bëj-saalum tàmbalee nañu benn yoon ni benn xeet buñu musale woon ci jaamukaay, waaye ci seen mujjo, kenn ku nekk dellu nañu ko ca jaamukaay baatam.

Juróom-benn ak juróom-ñeent at yii ci mujju yeneen waxyu jaamkat yooyu jeex nañu ak Israyil gu xel gi nekk ci réew mi xel gu tedd te màgg, ci digg-dëgg bu dee ba noppi ci ab xareb réew mi waxtu bëj-gànnar di xeex ak bëj-saalum. Ñi di xeexante ci xareb réew boobu doon nañu benn nguur gu sos benn dëkkandoo, te dogg seen bopp génn ci nguur gi Yàlla taxawaloon, gi nekkoon ci nguur gi leen di jàppale.

Li dalee ci atum 1798 ba ca xareb réew mi, biir bu Republicanisme jaar na ci njégute gu jur ñaari xeet yu béggo politig yi, yu teewal ñaari weti yoon yi ci mbirum jaamkat. Ñi di weddi, te di yēngu ngir yokk ak saxal jēfi jaamkat ji, ñoom ñoo ñàkkoon ndam ci xare ba.

Li dale ci 1798 ba ba ci xare réew mi, bénn weñu Protestantism jaar na ci ab jëfandikoo gu jur ñaari xeetu noon yu diine, yu tegu ci ñaari wet yu yoon yi jëm ci jaamkat. Noon yu bokk ci taagee jaamkat, yi doon seet a wéyal xam-xam bi njëkk bu yéglekat bi ci mbirum jaamkat, ñoom dañoo réer xeex ba.

Ci atum 1863, bëtu Republicanism bi mujjee ci bañ a nangu jëfandikoo jaamkat.

Ci atum 1863, béjjëg Protestantisme bi man na bañ waxu yonent bi ci lu jëm ci jaamkatug nit.

Ci defe nañu liggéeyu Miller, miy Eliya ngir jamono jooju. Ci noonu itam nañu bañ “waatu Moyis,” di doj wu njëkk wi ngir seen jamono. Moyis ak Eliya nag, dees na leen bañoon, waaye ñu dellusi ci 11 Septàmbar 2001.

Alfa ak Omega, ki xam-kat bu yéeme bi, bind na sàmmam yu Yàlla ci bépp waxtu-kàddu yonent gi ci “giñu Muuse” gi mu moom mi waxee ne mooy Palmoni, Ki Yéeme bi di Waa Jàngal lim. Su ngeen bañee gëm, dëgg-dëgg du ngeen daldi taxaw temm.